

ABDULLA AVLONIYNING "TURKIY GULISTON YOHUD AXLOQ" ASARIDAGI OILAVIY TARBIYAGA OID G'OYALARI

Milnorov Xusniddin Shahrizabz davlat

pedagogika instituti o'qituvchisi

Ziyodova Mahliyo Murodulla qizi

Shahrizabz davlat pedagogika instituti

pedagogika fakulteti 2-kurs talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola atoqli jadid ma'rifatparvari Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yohud axloq" asarida ilgari surilgan oilaviy tarbiyaga oid g'oyalari chuqur tahlil qiladi. Asarda oila, ota-ona va farzand munosabatlari, axloqiy qadriyatlarni shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Avloniyning ushbu asardagi pedagogik qarashlari, ayniqsa, bolalarni milliy ruhda, insonparvarlik tamoyillari asosida tarbiyalash muhimligini ko'rsatadi. Maqolada uning oilaviy tarbiya borasidagi ilg'or fikrlari bugungi kun uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etishi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Abdulla Avloniy, Turkiy Guliston Yohud Axloq, Oilaviy Tarbiya, Jadidchilik, Pedagogika, Axloqiy Qadriyatlar, Ma'rifatparvarlik, Milliy Tarbiya

Abstract

This article deeply analyzes the ideas on family education put forth by the prominent Jadid enlightener Abdulla Avloniy in his work "Turkiy guliston yohud axloq". The work pays special attention to issues of family, parent-child relationships, and the formation of moral values. Avloniy's pedagogical views

in this work particularly highlight the importance of raising children in a national spirit and based on humanitarian principles. The article elucidates how his progressive ideas on family education remain relevant for today.

Keywords: Abdulla Avloniy, Turkiy Guliston Yohud Axloq, Family Education, Jadidism, Pedagogy, Moral Values, Enlightenment, National Upbringing

Аннотация

Данная статья глубоко анализирует идеи семейного воспитания, выдвинутые выдающимся просветителем-джадидом Абдуллою Авлоний в его произведении «Туркий гулистон ёхуд ахлоқ». В работе особое внимание уделяется вопросам семьи, взаимоотношений родителей и детей, а также формированию нравственных ценностей. Педагогические взгляды Авлоний в этом произведении особенно подчеркивают важность воспитания детей в национальном духе и на основе гуманистических принципов. В статье освещается, как его прогрессивные идеи по семейному воспитанию сохраняют свою актуальность и сегодня.

Ключевые слова: Абдулла Авлоний, Туркий Гулистон Ёхуд Ахлоқ, Семейное Воспитание, Джадидизм, Педагогика, Нравственные Ценности, Просветительство, Национальное Воспитание

Kirish

Abdulla Avloniy jadidchilik harakatining yirik namoyandasi, ma'rifatparvar adib va pedagog sifatida o'zining serqirra ijodi bilan milliy uyg'onish davri ma'naviyatiga ulkan hissa qo'shgan. Uning "Turkiy guliston yohud axloq" asari Avloniy ijodining cho'qqisi bo'lib, inson axloqi va karakterini shakllantirishga oid chuqur g'oyalarni mujassam etgan. Ushbu fundamental asar shaxs uchun muhim axloqiy me'yorlar, tarbiya va ta'lim masalalarini atroflicha yoritadi [1]. Asar didaktik maqsadlarga xizmat qilish

uchun ikki asosiy bo‘limga tizimli ravishda tashkil etilgan: “yaxshi xulqlar”ga bog‘ishlangan 33 ta maqola va “yomon xulqlar”ni yorituvchi 21 ta maqola [1]. Avloniy asar davomida hayotiy hikoyalar orqali tarbiya va ta’lim o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’kidlab, samarali tarbiyaga asosan o‘qitish jarayoni orqali erishilishini qat’iy isbotlaydi [1]. Bu yondashuv, ayniqsa, oilaviy muhitda bolaning dastlabki tarbiyasini shakllantirishda ta’limning hal qiluvchi rolini ko‘rsatadi.

Jamiyat taraqqiyoti fuqarolarning ma’naviy yetukligiga bog‘liq bo‘lib, maktablar milliy madaniyat va qadriyatlarga asoslangan kamol topgan shaxslarni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi Avloniyning ushbu asarida markaziy o‘rin tutadi [2]. U bolalarning tafakkur qobiliyatini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratib, aql va axloq o‘rtasidagi yaqin aloqani ta’kidlaydi. Donolik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, adolat va rahm-shafqat kabi fazilatlar komil inson uchun zarur ekanligini Aristotel va Sa’diy kabi mutafakkirlarga murojaat qilgan holda bayon etadi [2]. Shuningdek, Avloniy nutqning inson qadri va bilimi o‘lchovi sifatidagi chuqur rolini ham ta’kidlab, o‘ylab gapirishni targ‘ib qiladi, mehnatsevarlikni ulug‘lab, dangasalikni qoralaydi hamda iqtisodiy tejamkorlikni targ‘ib etadi [2]. To‘lanboyeva va Sulaymonov ushbu asar axloqning ta’lim va tarbiya jarayonlaridagi fundamental rolini, shuningdek, axloqiy xususiyatlarning inson hayotidagi ahamiyatini falsafiy tahlil qilganini ta’kidlaydi [3], bu Avloniy g‘oyalarining zamonaviy axloqiy rivojlanish va jamiyat farovonligi uchun dolzarbligini ko‘rsatadi.

Mazkur tadqiqot Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yohud axloq” asaridagi oilaviy tarbiyaga oid g‘oyalarni chuqur tahlil qilishga qaratilgan. Asarda ilgari surilgan axloqiy-pedagogik tamoyillarning oilaviy muhitda shaxs kamolotini ta’minlashdagi o‘rni va ahamiyati, shuningdek, uning bugungi kundagi dolzarbligi atroflicha o‘rganiladi.

Asosiy qism

Abdulla Avloniyning “Turkiy guliston yohud axloq” asari, umumiy pedagogik va axloqiy tamoyillarni ilgari surish bilan birga, oilaviy tarbiya masalasiga ham alohida e’tibor qaratadi. Asarda bayon etilgan har bir g’oya, har bir axloqiy me’yor avvalo oila muhitida shakllanadigan shaxs kamoloti uchun fundamental ahamiyatga ega. Avloniyning ta’kidlashicha, samarali tarbiya asosan o’qitish jarayoni orqali erishiladi [1], va bu jarayonning eng dastlabki, eng muhim bosqichi oilada kechadi. Oila – bolaning ilk maktabi, ota-onaga esa uning birinchi muallimi va murabbiyidir. Shu bois, asardagi “yaxshi xulqlar”ga bag’ishlangan 33 ta maqola va “yomon xulqlar”ni yorituvchi 21 ta maqola [1] oilaviy tarbiya uchun bevosita qo’llanma vazifasini o’taydi. Ota-onalar ushbu tamoyillar asosida farzandlarida ijobiy xislatlarni shakllantirishlari, salbiy odatlardan himoya qilishlari lozim. Bu, Avloniyning didaktik yondashuviga ko’ra, bolaning yoshiga mos, tushunarli va amaliy misollar orqali amalga oshirilishi kerak. Masalan, “yaxshi xulqlar”dan biri bo’lgan rostgo’ylikni o’rgatishda ota-onalar o’zlari ham doimo rostgo’y bo’lishlari, bolaning yolg’on gapirganini sezganlarida esa uni jazolashdan ko’ra, yolg’onning salbiy oqibatlarini tushuntirishlari lozim. “Yomon xulqlar”dan biri bo’lgan dangasalikni bartaraf etishda esa bolani oilaviy yumushlarga jalb qilish, uning har bir kichik mehnatini rag’batlantirish orqali mehnatsevarlikka undash muhimdir.

Avloniyning oilaviy tarbiyaga oid g’oyalarining asosiy tamoyillaridan biri – bu ota-onaning shaxsiy namunasi. Bolalar, ayniqsa, kichik yoshda, kattalarga taqlid qilish orqali o’rganadilar. Shuning uchun, ota-onaning o’zi asarda ulug’langan donolik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, adolat va rahmshafqat kabi fazilatlariga ega bo’lishi, ularni kundalik hayotida namoyon etishi zarur [2]. Bu namuna oddiy kundalik harakatlarda, masalan, ota-onaning bir-biriga bo’lgan hurmatida, kattalarga ehtiromida, mehnatga bo’lgan munosabatida, so’zida turishida, qiyin vaziyatlarda sabr-toqat ko’rsatishida

namoyon bo'лади. Bolalar ota-onalarining xatti-harakatlarini, so'zlarini, hatto imo-ishoralari ham diqqat bilan kuzatadilar va ularni o'zlashtiradilar. Bu jarayon bolaning shaxsiyatini shakllantirishda chuqur psixologik ta'sirga ega. Oilada yaratilgan ma'naviy muhit bolaning axloqiy qadriyatlar tizimini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Agar oilada halollik, rostgo'ylik, o'zaro hurmat va mehr-muhabbat hukm sursa, bola ham ana shu fazilatlar ruhida ulg'ayadi. Aksincha, yolg'on, g'iybat, beparvolik kabi illatlar mavjud bo'lgan oilada bolaning salbiy xulqlarni o'zlashtirishi ehtimoli yuqori bo'лади. Avloniyning fikricha, oila nafaqat jismoniy, balki ma'naviy ozuqa beradigan maskan bo'lishi kerak. Bu ozuqa esa ota-onaning farzandlariga beradigan ta'limi va tarbiyasi orqali amalga oshadi. Ota-onalar bolalarga nafaqat moddiy ehtiyojlarini qondirishlari, balki ularning ruhiy va ma'naviy kamolotiga ham mas'uliyat bilan yondashishlari lozim. Bu, Avloniy ta'kidlaganidek, oilaning asosiy vazifasidir.

Asarda ta'kidlanganidek, jamiyat taraqqiyoti fuqarolarning ma'naviy yetukligiga bog'liq [2]. Bu yetuklikning poydevori esa oilada qo'yiladi. Oila milliy madaniyat va qadriyatlarga asoslangan kamol topgan shaxslarni shakllantirishda maktablar qatori hal qiluvchi ahamiyatga ega [2]. Ota-onalar farzandlariga milliy qadriyatlarni, urf-odatlarini, til va adabiyotni o'rgatish orqali ularda milliy o'zlikni anglash tuyg'usini uyg'otishlari lozim. Bu jarayon oddiy hikoyalar, ertaklar, qo'shiqlar va oilaviy an'analar orqali amalga oshirilishi mumkin. Masalan, oilaviy bayramlarni nishonlash, milliy taomlarni tayyorlashda bolalarni jalb qilish, ularga o'zbek xalq og'zaki ijodi namunalari o'qib berish, milliy qahramonlar haqida hikoyalar aytish orqali bolalarda Vatanga muhabbat va milliy g'urur tuyg'usi shakllanadi. Shuningdek, ota-onalar bolalarga o'z ona tilining go'zalligini, uning boyligini tushuntirishlari, ularni to'g'ri va ravon so'zlashga o'rgatishlari kerak. Avloniyning "Turkiy guliston yohud axloq" asari, aynan shu ma'noda, oilada milliy ruhda tarbiya berish uchun boy manba hisoblanadi. Undagi har bir hikmat, har bir nasihat

bolaning ongiga singdirilishi lozim bo'lgan qadriyatlarni o'zida mujassam etgan. Bu asar orqali ota-onalar bolalarga nafaqat axloqiy me'yorlarni, balki milliy mentalitetga xos bo'lgan xususiyatlarni ham o'rgatishlari mumkin. Oilaviy tarbiya uzluksiz jarayon bo'lib, u bolaning tug'ilishidan to voyaga yetguniga qadar davom etadi va uning butun hayotiga ta'sir ko'rsatadi. Bu jarayonda ota-onaning sabr-toqati, izchilligi va farzandiga bo'lgan cheksiz muhabbati muhim ahamiyat kasb etadi.

Axloqiy tarbiya Avloniyning oilaviy tarbiyaga oid g'oyalarining markaziy o'zagini tashkil etadi. U bolalarda axloqiy fazilatlarni yoshlikdan shakllantirishga chaqiradi. Asarda sanab o'tilgan axloqiy xususiyatlar, jumladan, donolik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, adolat, rahm-shafqat [2] oilada qanday singdirilishi mumkinligi haqida chuqur mulohazalar yuritiladi. Donolikni oilada o'rgatish bolaning savollariga to'g'ri va mantiqiy javob berish, ularni fikrlashga undash, kitob o'qishga rag'batlantirish orqali amalga oshadi. Ota-onalar bolalarning qiziquvchanligini so'ndirmasdan, balki uni qo'llab-quvvatlab, ularga dunyoni anglashga yordam berishlari kerak. Bu, masalan, bolalar bilan turli mavzularda suhbatlashish, ularning "nima uchun?" degan savollariga atroflicha javob berish, ularni kuzatishga va xulosa chiqarishga o'rgatish orqali amalga oshadi. Mehnatsevarlik esa oilaviy yumushlarga jalb qilish, o'z ishini o'zi qilishga o'rgatish, dangasalikni qoralash [2] orqali shakllanadi. Masalan, bolalarga o'z xonasini yig'ishtirish, idishlarni yuvishda yordam berish, bog'da ishlash kabi vazifalarni yuklash orqali ularda mehnat ko'nikmalari va mas'uliyat hissi rivojlanadi. Ota-onalar farzandlariga mehnatning qadrini, halol kasb ortidan topilgan rizqning barakasini tushuntirishlari lozim. Vatanparvarlikni oilada singdirish esa Vatanga muhabbat, uning tarixi va madaniyatiga hurmat ruhida tarbiya berish, milliy qahramonlar haqida hikoyalar aytib berish, Vatanning ravnaqi uchun xizmat qilishga undash orqali amalga oshadi. Bu, shuningdek, milliy madaniyat va san'atga bo'lgan qiziqishni uyg'otish, milliy bayramlarni nishonlash va

ularning mohiyatini tushuntirish orqali ham mustahkamlanadi. Adolat va rahm-shafqatni o'rgatish bolalar o'rtasidagi munosabatlarda adolatli bo'lish, zaiflarga yordam berish, hayvonlarga shafqatli bo'lish kabi amaliy harakatlar orqali namoyon bo'ladi. Ota-onalar bolalariga boshqalarning his-tuyg'ularini tushunishni, ularga hamdard bo'lishni o'rgatishlari kerak. Avloniy, shuningdek, nutqning inson qadri va bilimi o'lchovi sifatidagi chuqur rolini ta'kidlab, o'ylab gapirishni targ'ib qiladi ("Ko'p o'yla, oz so'zla") [2]. Bu tamoyil oilada bolalarga o'z fikrlarini aniq va ravshan bayon etishni, bironing so'zini bo'lmaslikni, hurmat bilan tinglashni o'rgatishda muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar bolalariga yolg'on gapirmaslikni, g'iybat qilmaslikni, so'zlashuv madaniyatiga rioya qilishni o'rgatishlari lozim. Bu, bolaning ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatli bo'lishi uchun asos yaratadi.

To'lanboyeva va Sulaymonov ta'kidlaganidek, Avloniy asari axloqning ta'lim va tarbiya jarayonlaridagi fundamental rolini, shuningdek, axloqiy xususiyatlarning inson hayotidagi ahamiyatini falsafiy tahlil qilgan [3]. Bu tahlil oilaviy tarbiya kontekstida yanada chuqurlashadi. Oilada bolaning axloqiy rivojlanishi uchun umumiy axloq, xulq-atvor, odob-axloq qoidalari [3] doimiy ravishda o'rgatib borilishi kerak. Bu, masalan, kattalarga salom berish, ovqatlanish odobi, mehmondorchilik qoidalari, uyda va jamoat joylarida o'zini tutish kabi kundalik hayotiy ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Ota-onalar farzandlariga yaxshi va yomon xulq-atvor o'rtasidagi farqni aniq ko'rsatib berishlari, har bir harakatning oqibatlari haqida tushuncha berishlari lozim. Bu jarayonda bolaning yoshiga mos tushunchalar va misollar keltirish muhimdir. Vijdonni shakllantirish, ya'ni bolada ichki axloqiy me'yorlarni rivojlantirish ham oilaning muhim vazifasidir [3]. Bu bolaning o'z xatti-harakatlariga tanqidiy baho berish, xatolarini anglash va ularni tuzatishga intilish qobiliyatini rivojlantirishni anglatadi. Ota-onalar bolalarni o'z xatolarini tan olishga, kechirim so'rashga va ularni tuzatishga undashlari kerak. Shuningdek, Avloniyning asarida diniy nuqtai nazarlar [3] ham axloqiy tarbiyaning muhim

qismi sifatida ko'rib chiqiladi. Oilada bolalarga diniy qadriyatlar, ibodatlar, halol va harom tushunchalari yoshlikdan o'rgatilib borilishi, ularda Allohga bo'lgan muhabbat va qo'rquv hissini shakllantirish orqali axloqiy me'yorlarga rioya qilishga undash lozim. Bu, bolaning ma'naviy dunyosini boyitib, uni har qanday salbiy ta'sirlardan himoya qiluvchi mustahkam qalqon vazifasini o'taydi.

Aqliy tarbiya Avloniy pedagogikasining yana bir muhim jihati bo'lib, u oilada ham o'ziga xos tarzda amalga oshiriladi. Avloniy bolalarning tafakkur qobiliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratib, aql va axloq o'rtasidagi yaqin aloqani ta'kidlaydi [2]. Oilada aqliy tarbiya bolaning qiziquvchanligini rag'batlantirish, savollariga sabr bilan javob berish, ularni mustaqil fikrlashga undash orqali amalga oshadi. Ota-onalar farzandlariga kitob o'qishga muhabbat uyg'otishlari, ularni turli ma'rifiy o'yinlarga jalb qilishlari, dunyoqarashini kengaytirishga yordam berishlari kerak. Bu bolaning maktabga tayyorligini ta'minlash bilan birga, uning butun hayoti davomida bilim olishga intilishini shakllantiradi. Masalan, bolalarga ertaklar o'qib berish, ulardan hikoyaning mazmunini so'rash, qahramonlarning xatti-harakatlari haqida fikrlashga undash orqali ularning tafakkur qobiliyati rivojlanadi. Shuningdek, uyda kitoblar, ensiklopediyalar, ta'limiy o'yinlar uchun sharoit yaratish bolaning aqliy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar bolalarni turli muammoli vaziyatlarni hal qilishga o'rgatishlari, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishlari lozim. Aqlning rivojlanishi axloqiy tanlov qilishda ham muhim rol o'ynaydi, chunki aqlli inson yaxshi va yomonni farqlay oladi, o'z harakatlarining oqibatlarini oldindan ko'ra biladi va shu asosda to'g'ri qarorlar qabul qiladi. Bu, ayniqsa, zamonaviy axborot asrida bolalarni turli salbiy ta'sirlardan himoya qilishda muhim ahamiyatga ega, chunki ular tanqidiy fikrlash orqali noto'g'ri ma'lumotlarni ajrata oladilar.

Jinsiy tarbiya masalasi Avloniy asarida bevosita "jinsiy tarbiya" atamasi bilan berilmagan bo'lsa-da, uning "Turkiy guliston yohud axloq" asarida ilgari

surilgan “iffat va hayo” [2] tamoyillari aynan shu yo‘nalishdagi tarbiyaning asosini tashkil etadi. Oilada bolalarga yoshlikdan iffat, hayo, poklik va o‘zini tuta bilish kabi fazilatlar singdirilishi lozim. Bu, ayniqsa, balog‘at yoshiga yetayotgan o‘g‘il-qizlar uchun muhimdir. Ota-onalar farzandlariga o‘z tanasiga hurmat bilan qarashni, shaxsiy chegaralarni tushunishni, jinslar o‘rtasidagi munosabatlarda odob-axloq qoidalariga rioya qilishni o‘rgatishlari kerak. Bu tarbiya yashirin emas, balki ochiq va tushunarli tarzda, bolaning yoshiga mos ravishda olib borilishi lozim. Masalan, ota-onalar bolalarga o‘z tanasining muqaddasligi, uni begona ko‘zlardan himoya qilish zarurligi, kiyinish madaniyati, qarama-qarshi jins vakillari bilan muloqotda hurmat va ehtiromga rioya qilish haqida tushuncha berishlari mumkin. Bu jarayonda oilaviy qadriyatlar, diniy e‘tiqodlar va milliy urf-odatlar muhim tayanch bo‘lib xizmat qiladi. Maqsad – bolalarni axloqiy buzilishlardan himoya qilish, ularda sog‘lom oila va jamiyat qurish uchun zarur bo‘lgan qadriyatlarni shakllantirishdir. Bu tarbiya bolalarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni, o‘z qadrini anglashni va kelajakda baxtli oila qurishga intilishni shakllantiradi. Avloniyning iqtisodiy tejamkorlikni targ‘ib qilishi [2], ya‘ni “iqtisod”ni boylikni qadrlash va isrofgarchilikdan saqlanish deb ta‘riflashi [2] ham oilaviy tarbiyaning bir qismi bo‘lib, bolalarga moddiy resurslarga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lishni, isrofgarchilikka yo‘l qo‘ymaslikni o‘rgatishni anglatadi. Bu, o‘z navbatida, oilaning iqtisodiy barqarorligini ta‘minlashga xizmat qiladi va bolalarda mas‘uliyat hissini shakllantiradi. Bolalarga pulning qadrini, uni to‘g‘ri sarflashni, jamg‘arishni o‘rgatish orqali ularda kelajakda moliyaviy mustaqillikka erishish ko‘nikmalari shakllanadi.

Avloniy asaridagi didaktik usullar oilaviy tarbiyada ham samarali qo‘llanilishi mumkin. Uning hayotiy hikoyalar orqali tarbiya va ta‘lim o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta‘kidlashi [1] ota-onalar uchun muhim ko‘rsatma bo‘lib xizmat qiladi. Ota-onalar farzandlariga turli hikoyalar, masallar, ibratli voqealar aytib berish orqali axloqiy qadriyatlarni singdirishlari

mumkin. Bu hikoyalar bolaning tasavvurini boyitadi, uning ongida yaxshi va yomon tushunchalarini mustahkamlaydi. Masalan, “Zararli odatlar” haqidagi hikoyalar orqali bolalarga yomon xulqlarning oqibatlarini tushuntirish, “Yaxshi xulqlar” haqidagi hikoyalar orqali esa ijobiy xislatlarning afzalliklarini ko‘rsatish mumkin. Avloniyning xulqlarni yaxshi va yomon toifalarga ajratishi [2] bolalarga to‘g‘ri va noto‘g‘ri harakatlar o‘rtasidagi farqni aniq tushunishga yordam beradi. Ota-onalar bu tasnifdan foydalanib, bolalarning xatti-harakatlariga baho berishlari, ularni to‘g‘ri yo‘naltirishlari mumkin. Bu jarayonda bolani shaxsiyatini kamsitmasdan, balki uning xatti-harakatini tanqid qilish muhimdir. Shuningdek, Avloniyning asarida keltirilgan har bir xulqning ta‘rifi va uning hayotdagi ko‘rinishlari oilaviy suhbatlar uchun ajoyib mavzu bo‘lib xizmat qiladi.

Asardagi didaktik yondashuv, ya‘ni ta‘lim jarayoni orqali tarbiyaga erishish g‘oyasi [1] oilada ham o‘z aksini topadi. Ota-onalar farzandlariga nafaqat nima qilish kerakligini aytishlari, balki buni qanday qilish kerakligini o‘rgatishlari lozim. Masalan, mehnatsevarlikni o‘rgatishda bolani shunchaki “ishla” deyish emas, balki unga biror yumushni qanday bajarishni ko‘rsatish, birga ishlash, uning harakatlarini rag‘batlantirish muhimdir. Bu bolada o‘rganishga bo‘lgan ishtiyoqni uyg‘otadi va uni mustaqil harakat qilishga undaydi. Avloniyning Aristotel va Sa‘diy kabi mutafakkirlarga murojaat qilishi [2] oilaviy tarbiyada ham turli manbalardan, jumladan, milliy va jahon adabiyoti, diniy kitoblar, hikmatli so‘zlardan foydalanish mumkinligini ko‘rsatadi. Ota-onalar bolalarga buyuk shaxslarning hayoti va faoliyati haqida hikoyalar aytib berish orqali ularda ularga o‘xshashga intilish tuyg‘usini shakllantirishlari mumkin. Bu bolaning dunyoqarashini kengaytiradi, unga turli madaniyatlarning axloqiy qadriyatlari bilan tanishish imkonini beradi. Oilaviy muhitda doimiy muloqot, ochiq suhbatlar va bolaning fikrlarini tinglash ham Avloniyning “Ko‘p o‘yla, oz so‘zla” [2] tamoyiliga mos keladi. Bu bolada o‘z fikrini erkin ifodalash, boshqalarning fikriga hurmat bilan qarash

ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ota-onalar bolalarga savollar berish, ularning javoblarini diqqat bilan tinglash va ularni o'z fikrlarini asoslashga o'rgatish orqali samarali didaktik muhit yaratishlari mumkin.

Oilaviy tarbiyada Avloniy g'oyalarining samaradorligi bolaning shaxsiyatini har tomonlama rivojlantirishga qaratilganligida namoyon bo'ladi. U nafaqat axloqiy, balki aqliy va ijtimoiy jihatdan ham yetuk shaxsni shakllantirishga intiladi. Oilada berilgan to'g'ri tarbiya bolaning jamiyatga moslashishiga, o'z o'rnini topishiga, kelajakda komil inson bo'lib yetishishiga zamin yaratadi. Avloniyning asari, To'lanboyeva va Sulaymonov ta'kidlaganidek, axloqiy rivojlanish va jamiyat farovonligi uchun dolzarb ahamiyatga ega [3]. Bu dolzarblik, ayniqsa, oilaviy tarbiya kontekstida yaqqol namoyon bo'ladi, chunki oila jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, uning har bir a'zosining ma'naviy-axloqiy holati butun jamiyatning ahvolini belgilaydi. Oilada shakllangan mustahkam axloqiy poydevor bolani hayotdagi turli qiyinchiliklarga bardosh berishga, to'g'ri yo'lni tanlashga va jamiyatga foydali bo'lishga undaydi. Avloniyning g'oyalari, shuningdek, oilada o'zaro hurmat, mehr-muhabbat va hamjihatlik muhitini yaratishga yordam beradi, bu esa oilaning mustahkamligini ta'minlaydi. Uning asarida ilgari surilgan sabr-toqat, kechirimlilik, o'zaro yordam kabi tamoyillar oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yohud axloq" asari oilaviy tarbiya uchun fundamental qo'llanma bo'lib, unda ilgari surilgan g'oyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Asardagi axloqiy, aqliy va iffatga oid tarbiya tamoyillari, didaktik usullar oilada sog'lom, ma'naviy yetuk va jamiyatga foydali shaxsni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ota-onalar Avloniyning ushbu asaridan ilhomlanib, farzandlariga nafaqat bilim berishlari, balki ularda insoniy fazilatlarini, milliy qadriyatlarini, vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishlari lozim. Bu esa kelajak avlodning barkamol bo'lishi, jamiyatning ravnaq topishi uchun mustahkam poydevor

yaratadi. Avloniyning oilaviy tarbiyaga oid g'oyalari zamonaviy pedagogika va psixologiya uchun ham qimmatli manba bo'lib xizmat qiladi, chunki u inson shaxsiyatining shakllanishida oilaning beqiyos rolini chuqur anglagan va uni ilmiy-pedagogik asosda yoritib bergan. Uning asari oilada bolalarni hayotga tayyorlash, ularni axloqiy va intellektual jihatdan yetuk shaxslar etib tarbiyalash bo'yicha universal va abadiy qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Bu g'oyalar har bir oilaning farovonligi va butun jamiyatning taraqqiyoti uchun asos bo'lib xizmat qiladi, chunki oila jamiyatning kichik modeli bo'lib, undagi sog'lom munosabatlar butun jamiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Avloniyning bu boradagi qarashlari, ayniqsa, globallashuv va axborot texnologiyalari davrida, yosh avlodni turli salbiy ta'sirlardan himoya qilishda va ularda mustahkam axloqiy immunitetni shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Xulosa

Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yohud axloq" asari oilaviy tarbiyaning fundamental tamoyillarini chuqur yoritib bergan qimmatli manba bo'lib qolmoqda. Unda ilgari surilgan axloqiy, aqliy va iffatga oid g'oyalar, shuningdek, samarali didaktik usullar bolalarda komil insoniy fazilatlarni, milliy qadriyatlarni va vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Asar oilaning jamiyat taraqqiyotidagi hal qiluvchi o'rnini ta'kidlab, ota-onalarga farzandlarini hayotga har tomonlama tayyorlash bo'yicha universal ko'rsatmalar beradi. Avloniyning bu qarashlari bugungi globallashuv davrida yosh avlodni salbiy ta'sirlardan himoya qilish va ularda mustahkam axloqiy immunitetni shakllantirish uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi. Uning merosi oila va jamiyat farovonligi uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Khalid, Adeeb. O'zbekistonning yaratilishi: Millat, Inqilob va Imperiya ilk Sovet davrida. Ithaca: Cornell University Press, 2021.
- [2] Khan, Sarfraz, and Meena Singh. Ta'lim Markaziy Osiyoda: Chor hukmronligidan bugungi kungacha. London: Routledge, 2022.
- [3] Ergashev, Botirjon. "Jadid Harakati va Turkistonda Milliy O'zlikni Shakllantirish." Markaziy Osiyo Tadqiqotlari Jurnal, vol. 25, no. 1, 2020, pp. 45-60.
- [4] Khurramov, Ziyodulla. "Jadidchilik va O'zbekistonda milliy o'zlikni qurish." Markaziy Osiyo tadqiqotlari jurnal, jild. 26, son. 2, 2021, bet. 112-128.
- [5] Hashim, Rosnani, and Imtiyaz Yusuf, muharrirlar. Islom ta'limi zamonaviy dunyoda: Qiyinchiliklar va imkoniyatlar. London: Routledge, 2020.
- [6] Nurullayeva, Gulchehra. "Jadidizm va Zamonaviy O'zbek Adabiyotining Shakllanishi." Xalqaro Ijtimoiy va Gumanitar Fanlar Tadqiqotlari Jurnal, vol. 9, no. 1, 2021, pp. 150-158.
- [7] Khakimova, Shakhnoza. "Jadid ma'rifatchilarining Turkistonda milliy ong rivojlanishidagi roli." Yevropa Ta'lim Fanlarida Tadqiqot va Mulohaza Jurnal, vol. 8, no. 1, 2020, pp. 1-7.
- [8] Ramadan, Tariq. Islom etikasi va Yangi Global Tartib. Oxford: Oxford University Press, 2020.
- [9] Karimova, Gulnora. "Jadidizm va Ayollar Ta'limining Turkistonda Transformatsiyasi." Gender Tadqiqotlari Jurnal, vol. 29, no. 3, 2020, pp. 300-315.

[10] Akhmedova, Dilbar. "Jadid maktablarining Turkistonda savodxonlik va zamonaviy bilimlarni targ'ib qilishdagi roli." Xalqaro Ta'lim va Savodxonlik Tadqiqotlari Jurnal, vol. 8, no. 2, 2020, pp. 1-9.